

TURINYS

Ižanga	7
Brangus bičiuli!	11
Autorius	13
Pirma dalis. Sovietų Sąjungos vardu	
I skyrius	17
II skyrius	41
III skyrius	61
Antra dalis. Liaudies vardu	
IV skyrius	99
V skyrius	127
VI skyrius	151
VII skyrius	195
VIII skyrius	217
IX skyrius	249
X skyrius	287
Trečia dalis. Sąžinės vardu	
XI skyrius	329
XII skyrius	347
XIII skyrius	369
XIV skyrius	399
XV skyrius	441
Epilogas	475

III SKYRIUS

Smilovičių gyvenvietė įsikūrusi apie trisdešimt kilometrų nuo Minsko, prie plento, vedančio į Maskvą. Į tą patį plentą remiasi ir didžiulis miškų masyvas. Patogi vieta išeiti į vokiečių kontroliuojamą teritoriją.

Partizanų stovyklos buvo įrengtos miško gelmėse, prie bekraščių pelkynų, o Maskvos plentu kasdien važiuodavo šimtai vokiečių kariuomenės automobilių, palaikančių ryšį tarp Minsko ir fronto. Todėl Smilovičiuose buvo stipri vokiečių įgula, aplinkiniuose kaimuose dirbo okupantų paskirti seniūnai, policininkai, užverbuoti agentai. Čia nuolat budėjo specialūs motorizuoti būriai, kad gavus žinią apie sovietų partizanus būtų galima blokuoti plento prieigas.

Vis dėlto naktį iš rugpjūčio 27-osios į 28-ąją nedidelei žmonių grupei pavyko prislinkti prie plento nesukėlus bereikalingo šurmulio.

Mūsų buvo trylika žmonių. Išvakarėse, atsisveikinę su Kucinu ir jo štabu, prasmukome pro skystą tik prasidėjusios blokados žiedą, aplenkėme kaimus ir ankstų rytą pasiekėme jauną eglynėlį. Kapitonas Kozlovas, mus lydintis apsaugos vadas, pasiuntė keturis žmones į priekį išžvalgyti pamiškės. Su automatais rankose jie tyliai pasuko į tankmę, maskuojamosios spalvos kombinezonai susiliejo su miško žaluma. Man patiko vaikinai iš kapitono būrio. Žavėjo jų drausmė, ištvermė, gebėjimas lengvai pakelti partizaninio karo sunkumus. Daugelis vaikinų – buvę sportininkai. Žalsvus specialiosios paskirties būrio kombinezonus vilkėjo ne vienas slalomo, plaukimo, lengvosios atletikos, ringo kovų, bėgimo rekordininkas. Kadaisė komjaunimo skyriai ir kariniai komisariatai siuntė šiuos jaunuolius į NKVD pavaldžią Atskirąją

specialiosios paskirties motorizuotąją šaulių brigadą. Čia vakarykščiai sportininkai buvo rengiami ypatingoms užduotims prieš užnugaryje vykdyti.

Kresnas vyrukas su šviesiais „fronto ūsais“ jauname veide mikliai ant eglės viršūnės užmetė medinį ratelį. Puiki antena mano radijo stočiai! Ant žolės automata pasidėjęs jo bičiulis pastatė nedidelį aparatą, iš viršaus prisuko dinamo mašinos cilindrą ir pritvirtino ilgą rankeną. Visas šis įtaisas vadintas „kareivėliu“. Tikriausiai dėl spalvos, primenančios kariškos milinės spalvą. Sukti „kareivėlio“ rankeną buvo nelengvas darbas. Bet tą rytą turėjau užmegzti ryšį su Maskva, todėl siųstuvui reikėjo maksimalios galios.

Baigiau šifruoti telegramą. Tekstas buvo trumpas: „Vadovybei. Esame pasiruošę pereiti į vokiečių teritoriją. Volinas.“

Pasispaudęs delnus jaunuolis ėmė iš visų jėgų sukti „kareivėlio“ rankeną. Siųstuvo skydelyje įsižiebė kontrolinė lemputė.

– Stop, stop! Kol kas užteks.

Dabar galima įjungti siųstuvą ir paieškoti Maskvos. Centras, kaip visada, atsiliepė sutartu laiku. Maskvos balsas švarus, skambus, užtikrintas. O gal tik taip atrodė? Juk tai buvo gimtosios brangiosios Maskvos balsas.

Tenykštis operatorius iškalė savo „AR“ ir „K“. Daviau vaikinui ženklą sukti dinamą. Į eterį pasklidę mano šaukiniai nuskriejo anapus fronto linijos. Maskva atsakė nedelsiant: „Girdžiu. Siųskite telegramą.“ Maždaug po minutės mano pranešimo tekstas jau gulėjo ant tolimojo ryšininko stalo. Atsisveikinome, bet trumpam. Lygiai po pusvalandžio turėjome vėl susisiekti, tik kitu dažniu. Tiek reikėjo laiko, kad mano telegrama būtų iššifruota, pateikta generolui Sudoplatovui, jo atsakymas užšifruotas ir persiųstas man.

– Kolia, leisk pasiklausyti suvestinės iš frontų, ką? – maldaujamai kreipėsi „kareivėlio“ sukėjas.

Taip. Maskvoje jau beveik septynios valandos, netrukus turėjo nugriaudėti radijo diktoriaus Levitano balsas: „Sovietų informacijos biuras skelbia...“

– Klausykis, žinoma. Štai čia nustatymai.

– Būk ramus! Pagausiu.

Jaunuolis padėjo ausines į skardinį katiliuką ir po akimirkos jau visi vaikinai, sulaukę kvėpavimą, susigrūdo prie garsiakalbio.

Pasislinkęs po egle bandžiau susikaupti.

Už dviejų žingsnių nuo manęs Karlas su kapitonu tyrinėjo ant žolės išskleistus žemėlapius ir kažką karštai aptarinėjo, pirštu vedžiodami tarp storos Maskvos plentą žyminčios linijos ir Smilovičių kaimo. Karlas rusiškai

kalbėjo juokingai, bet visiškai suprantamai. Jie labai susibičiuliavo su kapitonu, kaip sakoma, iš pirmo žvilgsnio. Tegul aptaria. Asmeniškai man priedangos klausimai mažai rūpėjo. Ko gero, šiame kaime vokiečių nėra ir nieko bloga mums nenutiks. Pavojingiausia bus, kai eisime iš kaimelio Smilovičių link. Ten jau jokie automatai negelbės. Viskas priklausys nuo sėkmės ir mūsų pačių. Svarbiausia neišsigąsti susidūrus su pirma kliūtimi ir nebėgti atgal. Į bėgančius šaudo ir paprastai nušauna! Dėl Karlo esu ramus. Jis pasirengęs viskam, o aš? Baimė čia niekuo dėta. Nežinia, kaip elgsiuos kilus tikrai grėsmei. Mūsų tikslas – likviduoti Kubę. Tai turėtų būti tikra, šaltakraujiška žmogžudystė. Na ir kas? O Lužica? Išvakarėse, kai Kucinas rodė žemėlapyje saugius kelius iš apsuptyes, paklausiau, kodėl partizanų aerodromo vietoje parašyta „Lužica“.

Jis atsakė paprastai:

– Iš tiesų viskas atvirksčiai. Aerodromas įrengtas Lužicos vietoje. Ten buvo kaimas. Per praėjusią blokadą hitlerininkai kaimą sudegino, o gyventojus išsivarė. Aerodromas kaimo vietoje... O mokykla Stolpcuose? Juoda sukepusi žmonių kūnų masė. Medinės sienos sudegė, o žmonės, buožėmis suvaryti į mokyklos salę, taip ir liko susiglaudę net po kraupios mirties ugnyje ir dūmuose. Mačiau tai savo akimis, ne iš laikraščių sužinojau... Ką ten.... Kokie čia gali būti svyravimai?

Atsistoju ir vėl einu prie radijo stoties. Reikia greičiau viską baigti ir judėti į Minską. Iš tiesų – kapo duobė ilgisi Vilhelmo Kubės.

Trisdešimt minučių jau praėjo. Maskva vėl išeina į eterį. Priimu trumpą telegramą. Operatorius perduoda: „73“, tai yra „geriausi linkėjimai“, ir mes atsisveikinam. Šįkart tikrai atsisveikinam ir, ko gero, ilgam. Mano radijo stotis lieka pas kapitoną. Ryšys mieste bus palaikomas per kurjerius. Viena iš dviejų kurjerių, Marusia, vakar vakare jau išėjo į miestą. Kucinas ją surado viename iš kaimelių. Marusia dažnai viešėdavo Minske, turėjo ten daug pažįstamų. 1943 m. jai buvo apie 20 metų. Gražutė, atkaklaus būdo, ji mokėjo sėkmingai praslysti pro vokiečių kontrolės postus. Marusia žinojo, kad „vokiečiai“, kuriems jai teks padėti, – sovietų žvalgybininkai. Ja galima pasitikėti.

Viena iš Marusios draugių išvyko į Kijevą, tad mergina galėjo gyventi tuščiam namelyje Minsko pakraštyje. Remiantis Kucino planu, šis namelis turėjo tapti mūsų pirmąja užuovėja.

Bet Minską dar reikia pasiekti. Rodau iššifruotą telegramą Karlui. Juk tekste kalbama ir apie jį. „Draugams Volinui ir Viktorui. Judėti leidžiu. Laimingo kelio. Būkite atsargūs. Andrejus.“

„Andrejus“ – tai Sudoplatovas.

Na štai, atrodo, ir viskas. Galima nusivilkti kombinezonus ir atsisveikinti su palyda. Ji liks miško pakraštyje, po medžiais. O mums su Karlu teks eiti toliau.

Radijo stotis supakuota ir perduota kapitonui. Dar kartą prisimintos susitikimo sąlygos grįžtant. Priklaupęs ant vieno kelio kapitonas sukiša mūsų kombinezonus į daiktamaišį ir savo vyrams pašnibždomis nurodo pozicijas mums pridengti. Pamiškės medžių šešėlyje persukame savo laikrodžių rodykles į Berlyno laiką ir nužvelgiame vienas kitą. Lyg ir viskas gerai. Antpečiai vietoje, batai nuvalyti, apdovanojimų juostelės pataisytos. Kažkodėl abu šypsomės. Šiek tiek sumišę, bet kartu patenkinti. Kapitonas duoda ženklą, kad kelias laisvas. Karlas ištiesia ranką. Aš stipriai ją spaudžiu ir mes išeiname į saulės spindulių nutviekstą takelį.

Dabar tik pirmyn, nesustojant, į pirmosios pašiūrės šešėlį. Nereikia žvalgytis. Aš ir taip žinau, kad už mūsų nugaros vienuolika porų akių stebi kiekvieną žingsnį. Štai ir pašiūrė. Galima sekundę pailsėti ir apsižvalgyti.

Kitas etapas – pirkia, trečia iš kairės. Nusiziūrėjome ją dar būdami miške. Mūsų nuojauta pasitvirtino. Pirkioje nieko nebuvo, išskyrus senutę ir pilvotą marškinius apvilktą berniuką. Mus išvydusi senė neišsigando ir nenustebo. Vos tik laužyta rusų kalba suburbėjau „motin, kiaušinių“, o Karlas suplojo rankomis, vaizduodamas vištą, moteris tylėdama išėjo iš patalpos ir grįžo su penkiais kiaušiniais. Pasidalinome atsižvelgdami į subordinaciją: puskarininkui – du kiaušiniai, karininkui – trys. Įvyniojome kiaušinius į didelius vokiško laikraščio lapus ir neskubėdami patraukėme pagrindine gatve.

Eidami per kaimą prisirinkome nemažai gero. Likus trims šimtams metrų iki Smilovičių vis dar vaidinome du išalkusius hitlerininkus, grįžtančius iš maisto produktų medžioklės. Priėjus gyvenvietę viską teko išmesti ir virsti lauko žandarmerijos pareigūnais, šiek tiek užtrukusiais Smilovičiuose pakeičiant iš Oršos į Minską.

Netrukus pamatėme artėjantį žandarmerijos sunkvežimį. Sunkvežimio vairuotojas, išvydęs plento pakraščiu žingsniuojančius du vokiečių kariškus, staigiai nuspaudė stabdžius. Jis negalėjo nesustoti, nes aš jį stabdžiau vilkėdamas karininko uniformą.

Karlas pribėgo prie vairuotojo kabinos.

– Kur važiuojate?

– Į Minską.

– Mes važiuosime su jumis, – kategoriškai pareiškė mano bičiulis.

Prie vairuotojo sėdėjęs jefreitorius skubiai iššoko iš kabinos ir, atidavęs pagarbą, atlapojo prieš mane kabinos duris. Tačiau aš lipti neskubėjau.

– Ačiū, bet važiuosiu kėbule. Kabinoje labai krato.

Vairuotojas palaukė, kol abu bendrakeiviai įsitaisys kėbule, ir nulėkė toliau, į Minską.

Atsisėdęs ant suoliuko pažvelgiau į Karlą. Viena ranka prilaikiau pilotę, kad vėjas jos nenupūstų. Karlas akies krašteliu nužiūrinėjo priešais mus sėdinčius tris žandarus. Daugiau sunkvežimyje nieko nebuvo. Ko gero, automobilis vyko kažko parvežti. Įtampa Karlo veide dingo. Tai, kas turėjo būti sunkiausia, liko praeityje. Atsidūrę sunkvežimyje riedėjome mūsų dokumentuose nurodytu maršrutu. Bet aš vis tiek nerimavau. Kodėl padėkojau jefreitoriui? Argi tikras karininkas dėkotų? Ir dar ėmiau teisintis, kad mane užsupta. Iš kitos pusės, kodėl nepadėkoti? Galbūt Vitgenšteinas tiesiog mandagus žmogus?

Du žandarai, palinkę vienas prie kito, taikiai šnekučiavo. Trečiasis, sėdin-tis pačiame kėbulo kampe, abejingai stebėjo kelią. Pajutęs, kad jį tyrinėju, skubiai pažvelgė į savo uniformą, batus, pasitaisė diržo sagtį ir susirūpinęs įbedė žvilgsnį į mane.

Nevalingai nusišypsojau. Kaip išdresuoti tie vokiečių kareiviai! Po mano šypsenos žandaro veidas pašviesėjo ir jis vėl įsispoksojo į pralekiančius Minsko priemiesčius.

Visiškai nusiraminau. Net pralinks mėjau, širdyje pajutęs savotišką triumfą. Hitlerio kareiviai veža mus į Minską ir nė neįtaria, kam padeda. Įdomu, ko griebtųsi sužinoję, kad priešais juos – sovietų žvalgai? Pradėtų šaudyti ar šoktų per bortą? Tikriausiai bandytų paimti gyvus. Bet jiems tai būtų didelė staigmena.

Karlas slapčia mirktelėjo ir parodė žvilgsniu į kelią. Važiavome pro aukštus medinius vartus. Tikriausiai kažkokia gamykla ar karinis sandėlis. Virš vartų ant plono balto koto plevėsavo juoda ir raudona vėliava su svastika. Apačioje prie dryžuotos būdelės sustingęs sargybinis, vilkintis pilkšvą lauko uniformą, su plieno šalmu ant galvos, išsitiesęs prūsiška maniera. Dešinė ranka spaudžia ant peties užmesto šautuvo buožę. Pirmą kartą išvydau nacių

reicho vėliavą „visa didybe“. Pirmą kartą įsisąmoninau, kad esu galingo ir negailestingo priešokupuotoje teritorijoje.

Išlipome likus keliems kvartalams iki Marusios namo.

Ėjome plentu pro sugriautus pastatus buvusiam darbininkų rajone. Ant apdegusio sienos fragmento baltavo užrašas: „Mama, mes išėjome pas tetą Anią. Žorka, Nastia, Borisas“, ir žemiau, matyt, tuo pačiu tinko gabalu: „Serioga užmuštas“.

Negyvi gelžbetonio karkasai, sujungti suskaldytų laiptinių perdangų. Pro sutrupintų plytų krūvas kai kur prasikalusi žolė. Išliko ilga geležinė tvora, o už jos – žali remontuojamų tankų korpusai. Praeiviai, lygiai kaip ir neokupuotoje teritorijoje, apsirengę paprastai, vyrauja pilkos spalvos. Buvo justai, kad šio miesto gyventojai stengiasi gyventi ir judėti kiek galima nepastebimiau, nepatraukdami bereikalingo dėmesio. Nepavyko sugauti jų žvilgsnių. Galbūt todėl, kad vilkėjome vokiečių uniformą.

Afišų skyduose – svetimi plakatai su vorą primenančia svastika ir „arijų profiliais“ po plieniniais šalmais.

Už geležinkelio pervažos, tarp dviejų medinių pastatų, – turgus. Į akis krito sovietinei buičiai nebūdingų daiktų gausa. Vilnos ritiniai, neįprastų spalvų kartūnas, šveicariški laikrodžiai, auksinės carinių laikų monetos, konservai, šokoladas, užsienietiško vyno buteliai su spalvingomis etiketėmis. Šalia – maisto produktų turgus. Daug mėsos, lašinių, daržovių, kitų gėrybių. Ir tik žvėriškos kainos bei perkančiųjų trūkumas liudijo, kad į Minską atėjo ne žemiškas rojus, o laukinė spekuliacija okupacinės kariuomenės šešėlyje.

Alkūne kumštelėjau Karlą. Pusamžė valstietė tvarkingai sudėjo sovietinius červoncus ir, tarsi norėdama išsaugoti juos ateičiai, rūpestingai pasikišo po sijonu. Susižvalgėme. Malonu, kad Minsko gyventojai neparado tikėjimo, jog Raudonoji armija grįš.

Stoviniuoti nebuvo kada, tad patraukėme toliau. Priešais ateinantys kareiviai smagiai atiduodavo man pagarbą. Sankryžoje stovintis žandarmerijos pareigūnas akimirksnį žvilgtelėjo į mus, paskui nusisuko į kitą pusę. Gerai. Vadinasi, niekuo neišsiskiriame.

Štai ir Marusios namas. Duris atvėrusi ryšininkė šoko prie mūsų.

– *Otto, Liebling*, – audringai apkabino mane.

Toks sutikimas nebuvo numatytas. Nedrąsiai apsižvalgiau. Kitoje gatvės pusėje stovintis kareivis supratingai nusišypsojo ir pradingo už kampo.

Galima pripažinti, kad į Minską atvykome sėkmingai.

Apsistoti vokiečių viešbutyje mums Maskvoje nerekomendavo. Kur kas saugiau nakvoti partizanų ryšininkų butuose. Per Marusios pažintis komisinėje parduotuvėje nusipirkome du užsienyje siūtus kostiumus. Vienas jų, smėlio spalvos, tiko Karlui. Kitą, pilką, prisiderinau sau. Vilkėdami šiuos kostiumus atrodėme kaip kažkas per vidurį tarp gestapo darbuotojų ir juodosios rinkos „ryklių“... Dabar nakvodami ryšininkų butuose kaimynams į akis nekrisdavome.

Bet pagrindinis mūsų koziris siekiant atlikti užduotį vis dėlto buvo uniforma. Mums reikėjo išmokti vaidinti vokiečių kariškius tikro darbo sąlygomis.

Vilkėdami uniformas pradėjome reguliariai rodytis mieste, ir mūsų pasitikėjimas savimi gerokai susvyravo. Pavyzdžiui, kartą du rumunų poručikus palaikėme tos šalies generolais. Napatyrus buvo lengva apsirikti. Rumunų akselbantai ir ordinai žėrėjo ne ką blankiau už maršalų regalijas. Poručikai gerokai nustebo, kai mes prieš juos išsitempėme stovėseną „ramiai“. Jei šališkai būtų pasirodęs vokiečių patrulis, neįprastas „aukštesnės rasės atstovų“ elgesys galėjo baigtis liūdnei.

Kitą kartą grįždamas iš nesėkmingo susitikimo visai pamiršau, kad vyresniajam karininkui pagarbą reikia atiduoti net tramvajaus stotelėje. Pasipiktinęs pulkininkas puolė karštai priekaištauti, ir tik sumišęs mano žvilgsnis bei „fronte užsitarnauti“ apdovanojimai kiek apmalšino senioko įtūžį. Žandarų patruliui perduotas nebuvau, bet išgyvenau kelias labai nemalonias minutes.

Šie nemalonumai sutapo su tuo, kad vienoje iš Minsko aikščių buvo nušautas vokiečių uniformą vilkintis sovietų žvalgybininkas. Vyrukas žuvo dėl kvailos klaidos. Kažkoks atgrubnagis viršininkas, rengęs šį žvalgą užduočiai, prikabino jam Pirmojo pasaulinio karo laikų Geležinio kryžiaus ordiną. „Karininkas“ buvo per jaunas, kad galėtų būti 1914–1918 m. vykusio karo veteranas. Žinoma, fronte būta atvejų, kai koks nors generolas nusisėgdavo savo ordiną ir įteikdavo pasižymėjusiam kariui. Tikėtina, patrulis užkalbino mūsų žvalgą veikiau iš smalsumo, bet tas sumišo ir pasileido bėgti. Remiantis radijo pranešimu, apieškojus nušautąjį rastas fotoaparatas ir suklastoti vokiški dokumentai.

Taigi mūsų tikėjimas vokiškos uniformos visagalybe pradėjo svyruoti. Teko dažniau žvalgytis ir labiau kontroliuoti savo elgesį. Aktoriai tai vadina vidinės laisvės praradimu. Vaidyba tampa netikroviška ir žiūrovai ima švilpti. Mūsų žiūrovai galėjo pasielgti kur kas blogiau.